

STORE
PUMPER

Skraldespand til brugte kanyler på det udendørs opholdssted. Ud fra et skadesreducerende perspektiv har Mødestedet valgt at udlevere rene kanyler til brugerne.

”JEG KAN JO IKKE SIDDE OG DRIKKE SEKS ØL, HVIS MARTIN IKKE HAR NOGEN”

Det er meget iøjnefaldende, hvordan socialt udsatte misbrugere konstant udveksler alt fra penge, medicin og øl til metadon, stoffer og cigaretter. Derfor er det nærliggende at tænke, at deres sociale relationer ikke er andet end nyttige redskaber til at skaffe sig de daglige fornødenheder. Men forholder det sig sådan, eller findes der et andet og mere nuanceret billede af udvekslingens rolle i udsatte misbrugeres relationer?

af MAJKEN LETH GUDNITZ

Denne artikel er baseret på mit feltarbejde på værestedet 'Mødestedet'. Mødestedet har eksisteret i 20 år og er et aktivitets- og samværstilbud beliggende lidt udenfor centrum i en større dansk by. Her kan udsatte voksne med store misbrugsproblemer og andre sociale og psykiske problemer komme ind direkte fra gaden uden nogen form for visitation eller registrering. Mødestedet holder åbent i dagtimerne i hverdage og antallet af brugere kan variere fra 15 til 70. Der er altid kaffe på kanden, og ud fra et

sundhedsfremmende og skadesreducerende perspektiv har brugerne adgang til gratis kanyler og mulighed for at få gratis morgen- og middagsmad hver dag.

Mødestedet adskiller sig fra de fleste væresteder ved, at brugerne gerne må drikke medbragte øl, hvilket langt de fleste benytter sig af. Stemningen er derfor ofte præget af, hvor påvirkede de er, og hvordan dagens brugersammensætning ser ud, og kan derfor variere fra stille og rolig samtale til opløftet 'værtshusstemning' eller til spidsede situationer med vredes-

udbrud og aggressioner i luften.

Ser man på værestedsbrugernes misbrugsmønstre, så ryger alle uden undtagelse hash. Derudover drikker alkoholisbrugerne almindelige øl, mens størstedelen af dem, der er i substitutionsbehandling med metadon, både drikker øl med høj alkoholprocent og spiritus, samt tager piller (ofte benzodiazepiner) og fixer lejlighedsvist. Deres adgang til metadon, som de selv betegner som "statsautoriseret junk", betyder, at de er fri for abstinenser. Det stressede liv, som aktiv heroinmis-

bruger der ustandseligt skal skaffe penge til det næste fix, er til dels lagt bag dem, og substitutionsbehandlingen muliggør i stedet et hverdagsliv med Mødestedet som omdrejningspunkt.

Udvekslingens logik

Udveksling er ifølge antropologen Marcel Mauss et grundvilkår i al social omgang, og foregår i alle kulturer og samfundslag og i en dansk kontekst ses det meget tydeligt i socialt udsatte misbrugeres sociale omgang med hinanden. For som værestedsbrugeren Benny forklarer; "jeg kan jo ikke så godt sidde og drikke seks øl, hvis Martin ikke har nogen. Så får han da halvdelen af dem. Fordi han ville gøre det samme ved mig. Det er vel gensidig respekt". Værestedsbrugeren Mette uddyber; "man låner en tyver, en halvtredser eller en hundredekroneseddel, men ikke de der store beløb. Men man hjælper hinanden sidst på måneden. Nogle har noget den ene dag, en smøg eller et eller andet, og andre dage er det en anden, der har. Og så hjælper folk også hinanden, hvis de skal have ordnet noget".

Baseret på studier af gavegivning skrev Marcel Mauss i 1924 essayet 'Gaven', som sidenhen er blevet en klassiker indenfor antropologien. Ifølge Mauss bidrager udveksling af objekter til at etablere og vedligeholde sociale relationer, dog forudsat, at man honorerer forpligtelserne til både at give, modtage og gengælde gaver. Værestedsbrugeren Anders forklarer udvekslingens principper på følgende måde;

"Det kan godt være, at der er noget, som skifter hænder ved os alle sammen, men det er jo nærliggende, når man kender hinanden, så

hjælper man hinanden med de små detaljer - med det man kan, og det man er villig til. Hvis du er for gavmild, så bliver du udnyttet. Det er godt nok at være gavmild, men du skal også tænke på dig selv. For hvis du bare åbner pungen, så kan du være helt sikker på, at den er tom. Jeg låner da til alle her, men vi har alle vores grænse."

"Man optjener så også point, rabat og anciennitet. For du kan jo ikke stå og ryge gratis en weekend uden at du har smidt noget i en anden gang. Man driller dem, som er for nærige, det er man nødt til, også for at minde dem om, at det var lang tid siden, at du var King Kong og smed den store fede (hash). Der er balance i tingene, som regel. Dem som ikke kan finde ud af det, lukker sig selv ude ret hurtigt. Der er meget selvjustits og sladderhalløj...".

Anders' beskrivelse berører flere aspekter af socialt udsatte misbrugeres udvekslingsrelationer. Blandt andet medvirker deres udveksling - det vil sige "det, som skifter hænder" - til at binde folk sammen i et socialt netværk af ligesindede og ligestillede. Dette netværk opretholdes af solidaritet og gensidige forpligtigelser, men som Anders påpeger, er der dog en fin balance imellem forpligtelsen til at give og derved bidrage til fællesskabet, og give for meget, så man bliver udnyttet. Man kan altså udlede, at hvis man vil være en del af det sociale fællesskab, så er det nødvendigt at bidrage med det, man nu engang formår, men hvis man er for gavmild, så mister folk respekten for én og udnytter i stedet situationen.

I forbindelse med forpligtelsen til at gengælde lader det til, at tilbagebetaling af 'gaver' prioriteres

højt, for hvis man ikke honorerer denne forpligtelse, kan det betyde, at man ekskluderes fra det sociale fællesskab internt i misbrugeres netværk - eller som Anders udtrykker det, man "lukker sig selv ude". Udstødelsen og den medfølgende manglende kreditværdighed kan have alvorlige konsekvenser for den ekskluderede skyldner - både i form af ensomhed, men også helt praktisk i forhold til at kunne skaffe sig de nødvendige rusmidler i fremtiden. Dette er på ingen måder en situation, man ønsker at komme i. Af samme grund følger der som regel en forsikring om, at "du ved, at jeg altid betaler tilbage" eller "du ved, at jeg ikke snyder", når værestedsbrugere udveksler penge, øl og stoffer.

Penge på lommen

Mødestedet er især scene for livlig udveksling, hver gang værestedsbrugere får udbetalt deres førtidspension eller andre sociale ydelser. Indkomsten gør det muligt at gengælde de goder, som de har fået af andre værestedsbrugere sidst på måneden, hvor der som regel fattes penge. Adgangen til økonomiske ressourcer og den deraf afledte livlige udveksling medfører, at værestedsbrugernes forbrug af rusmidler og graden af påvirkethed stiger betydeligt. Det er ofte dage med værtshusstemning på værestedet. Med penge på lommen, posen fuld af øl og en klump hash i inderlommen er de fleste brugere meget gavmilde, og på sådanne dage med overskud lader det til at være lige så væsentligt at give væk og låne ud, som det er at betale tilbage.

Antropologen Tom Hall beskriver i 2003 en tilsvarende tendens blandt hjemløse unge i England,

Byens socialt udsatte misbrugere benytter især dette udendørs opholdssted udenfor Mødestedets åbningstider. Her vender politiet det blinde øje til, når brugerne ryger hash eller 'fixer'.

som ofte giver mindst halvdelen af deres sociale ydelser væk til venner og bekendte efter devisen "money in the pocket is money spent, money lent is money in the bank". Velvidende at penge på lommen hurtigt bliver brugt, fungerer de penge (eller rusmidler), som socialt udsatte værestedsbrugere i Danmark eller hjemløse unge i England låner ud til personer i deres sociale netværk, som en slags forsikring. En forsikring for at de, når den dag kommer, hvor de selv mangler penge, cigaretter eller lignende, har mulighed for at skaffe noget ved at henvende sig til personer, som de selv tilgodeså tidligere. Og således fortsætter den interne udveksling værestedsbrugere imellem.

Solidaritet og omsorg

Martin, Brian, Allan, Oluf og jeg sidder ved det samme bord i opholdsstuen. Martin, som ellers plejer at komme dagligt på Mødestedet, har brækket benet, og det er første gang i flere uger, at vi ser ham. Martin var meget tynd i forvejen, men nu har han tabt sig yderligere og ser i det hele taget ud til at være i en elendig forfatning. Mens Martin fortæller om benet og sine oplevelser med sygehusvæsenet, knapper Allan en af sine øl op. Brian, som ikke selv har nogen øl med, kommenterer det straks og siger til Allan, at han da godt lige kan tage at give Martin en øl. Allan svarer, at han allerede har givet ham en, og nu har han kun to tilbage. Han rækker dog alligevel den nyåbnede øl videre til

Martin og tager selv den sidste i posen. Brian rykker derefter resolut en tom stol hen til Martin, griber fat om hans brækkede ben og forsøger at løfte det op på stolen, mens han siger, at Martin skal huske at få benet op. Martin brøler af smerte og trækker benet til sig. Brian ser helt overrasket ud og spørger, om Martin da slet ikke er på smertestillende medicin. Martin siger, at han kun tager panodil, hvorefter Brian straks tilbyder ham noget morfin, og derefter opfordrer ham til at få ringet til lægen og få noget på recept. Martin takker nej til tilbuddet, men Brian kalder alligevel sin kæreste hen til bordet og siger, at hun skal stikke Martin noget morfin, for han skal da ikke have ondt.

Jeg har ikke mødt Brians kæreste

før, men hendes ansigtsudtryk og slæbende gang afslører, at hun er meget påvirket. Hendes øjne flakker mellem Brian og mig - hun er tydeligvis usikker på min tilstedeværelse. Brian nikker over mod mig og siger, at det er ok, hvorefter hun begynder at rode i sine lommer. Hun finder kun Stesolid i lommeulden, men Martin siger, at det er helt fint og tager imod et par piller. Med bekymret mine fortsætter Brian med at kommentere, at Martin ser alt, alt for tynd ud. Han anbefaler ham at drikke en masse fløde og siger, at han i øvrigt også gerne må få noget proteinpulver, som bodybuildere bruger til at opbygge muskelmasse med, af ham.

Feltnoten her viser, hvordan der parallelt med værestedsbrugernes meget iøjnefaldende udveksling af penge og rusmidler også eksisterer et solidarisk udvekslingsforhold, hvor betænksom gavegivning vejer tungere end nøjeregnende bytteforhold. Umiddelbart er det den eksplícitte og italesatte udveksling af rusmidler og penge, som springer i øjnene, når man først kommer på Mødestedet, men man skal ikke omgås socialt udsatte misbrugere særligt længe, før man også ser sociale relationer præget af reel omsorg og interesse for hinandens velbefindende.

Værestedsbruger hygger sig med et par hundehvalpe på Mødestedet.

Måske er det ikke alle, som vil kalde det 'omsorg' at give alkohol eller beroligende medicin fra det illegale stofmarked til en fysisk medtaget mand, men fokuserer man på omtanken, der ligger bag denne handling, og ser bort fra den udvekslede genstands potentielle skadesvirkning, er dette netop indbegrebet af omsorg blandt socialt udsatte misbrugere - en omsorg og solidaritet, som viser sig på feltets præmisser.

Værestedsbrugerne giver eller låner gerne piller, penge eller de sidste cigaretter i pakken ud - i det omfang deres ressourcer tillader det - hvis behovet er større hos den anden end hos dem selv. Hjælpen, de yder hinanden, består derudover ofte i at stille en soveplads til rådighed eller passe hunde, hvis ejermanden enten er syg eller skal i fængsel. Denne form for omsorg er på feltets præmisser, men det gør ikke gestussen mindre. Tværtimod betyder de sidste cigaretter, de forærede væk, eller de penge, som skal bruges på mad til en andens hund, en del i forhold til de økonomiske ressourcer, de har til rådighed. Selvom man forestiller sig, at der i disse handlinger eller i Brians tilbud om morfin og Stesolid er en uudtalt forventning om gengældelse, er det umiddelbare og uopfordrede tilbud om hjælp stadig et udtryk for omsorg og empati.

Venner giver gaver og gaver giver venner

Under sit feltarbejde blandt hjemløse unge i England observerer Tom Hall et generelt handlemønster i forhold til, hvordan venskaber opstår mellem de hjemløse unge. Potentielle venner befinder sig i spændingsfeltet mel-

lem dem, der slet ikke deler og dem, der deler for meget. Dem, der ikke deler, er ikke værd at kende, og dem, der deler for meget ud, tages til gengæld ikke seriøst som ven og udnyttes i stedet. Midt her imellem er venen. En person, som det betaler sig at kende og som man kan regne med honorerer udvekslingens forpligtigelser. Tom Hall påpeger: *"friends make gifts, and gifts, in turn, make friends"*.

Selvom samme tendens også gør sig gældende blandt værestedsbrugerne, er det dog ikke ensbetydende med, at alle de personer som indgår i udvekslingsrelationer i det sociale netværk omkring Mødestedet, nødvendigvis betragter hinanden som venner. *"En ven er en, man skal kunne stole på - en, man kan regne med"* - det var altid dette samme svar jeg fik, når jeg spurgte mine informanter om, hvad der kendetegner en god ven. At være til at stole på indebærer blandt andet, at man ikke lyver, og fremfor alt at man ikke stjæler fra andre værestedsbrugere eller Mødestedet (derimod anser de fleste det som uproblematisk at stjæle fra butikker). Man må formode, at tillidens centrale rolle i socialt udsatte misbrugeres venskabsforståelse blandt andet hænger sammen med den sårbare situation, de kan risikere at befinde sig i (uden penge, mad eller rusmidler), hvis ikke de kan regne med deres venners hjælp.

En mand, der i dag er stoffri, fortalte mig om et venskab han havde, dengang han var aktiv heroinmisbruger og hjemløs;

"Når man er så langt ude, at der kun er en vej, og det er op, så er man der for hinanden. Da mig og

Ivan vi gik sammen på gaden og var på junk, da vidste jeg, at hvis han havde 100 kroner, så var minimum halvtredseren min, og hvis jeg var syg, så var det ham, der lavede et bræk og skaffede stoffene."

Denne beretning var hans eksempel på omsorg mellem aktive stofmisbrugere. Omsorg på feltets præmisser, hvor det regnes for en omsorgsfuld handling at skaffe stoffer til en person med abstinenser. Dermed forklejnner han ikke sine tidligere sociale relationer retrospektivt, efter han er blevet stoffri, men fremhæver i stedet dette venskab som afgørende for, at han klarede sig igennem en hård tid i sit liv. Med denne fortælling kommer han med et alternativ til den gængse stereotype forestilling om misbrugere, idet han viser, at misbrugere kan regne med hinanden, og i forlængelse deraf formår at indgå og opretholde venskaber. ■

Forslag til videre læsning:

Hall, Tom. *Better Times Than This. Youth Homelessness in Britain.* Pluto Press, London. 2003

Hall, Tom. 'Not Miser Not Munk: Begging, Benefits and the Free Gift'. I: *Sociological Research Online*, Vol. 10, no. 4. 2005. (<http://www.socresonline.org.uk/10/4/hall.html>)

MAJKEN LETH GUDNITZ ER UDDANNET ANTROPOLOG FRA AARHUS UNIVERSITET I 2010 OG HAR SKREVET SPECIALE OM SOCIALT UDSATTE MISBRUGERES RELATIONER I DANMARK. MAJKEN ER ANSAT PÅ CENTER FOR UNDERVISNINGSUDVIKLING OG DIGITALE MEDIER, AARHUS UNIVERSITET.

Alle fotos af forfatteren